

Maria Kola-Bezka

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

WYZWANIA ROZWOJOWE PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W WYBRANYCH KRAJACH EUROPY ŚRODKOWO- WSCHODNIEJ¹

Streszczenie

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych makroekonomicznych uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi w latach 2005-2010 oraz prezentacja części wyników międzynarodowego badania ankietowego, przeprowadzonego w 2011 r. wśród mieszkańców i kadry kierowniczej samorządów terytorialnych wybranych regionów tych krajów. Celem opracowania jest zidentyfikowanie wyzwań rozwojowych przedsiębiorczości w tych krajach.

Słowa kluczowe: wyzwania rozwojowe przedsiębiorczości, Litwa, Łotwa, Polska, Białoruś.

Kody JEL: E01, E24, R11

Wstęp

Przedsiębiorczość jako jeden z głównych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego jest przede wszystkim atrybutem przedsiębiorstw, ale coraz częściej analizuje się ją w kontekście aktywności społeczności regionalnych, władz samorządowych i instytucji otoczenia biznesu. Niemniej jednak dla gospodarki regionu i kraju zasadnicze znaczenie mają zakres, skala i intensywność działalności podmiotów gospodarczych. Pochodną tej działalności jest wielkość, jakość i struktura wytworzonej produkcji, będącej podstawą wzrostu i rozwoju gospodarczego.

Działalność przedsiębiorstw warunkuje wiele czynników, takich jak np.: uniwersalne trendy rozwojowe gospodarki światowej, położenie geopolityczne, czynniki specyficzne wynikające z udziału danej gospodarki w organizacji międzynarodowej oraz uwarunkowania wewnętrzne – krajowe i regionalne (sytuacja demograficzna, dostęp do zasobów naturalnych, aktywność instytucji otoczenia biznesu, stosunek społeczności do przedsiębiorczości itp.).

Ostatnie lata były dla rozwoju przedsiębiorczości na świecie okresem trudnym ze względu na wyzwania związane z ogólnoswiatowym kryzysem ekonomicznym. Skutki kryzysu są jednak różne w poszczególnych krajach, co wynika w dużej mierze z istnienia także innych, poza trendami uniwersalnymi, uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych makroekonomicznych uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi w latach 2005-2010 oraz prezentacja części wyników międzynarodowego badania ankietowego, przeprowadzonego w 2011 r. wśród mieszkańców i kadry kierowniczej samorządów terytorialnych wybranych regionów tych krajów². Celem opracowania jest zidentyfikowanie

¹ Praca naukowa sfinansowana ze środków na naukę w latach 2010-2012 jako projekt badawczy NN114241838.

² Badanie to zostało przeprowadzone przez międzynarodowy zespół działający przy Katedrze Integracji Europejskiej i Studiów Regionalnych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu pod kierunkiem W. Kosiedowskiego w ramach

wyzwań rozwojowych przedsiębiorczości w tych krajach. Litwa, Łotwa, Polska i Białoruś charakteryzują się zróżnicowanym potencjałem ekonomiczno-społecznym, należą do różnych organizacji międzynarodowych (UE i WNP) i mają odmienne aspiracje (Litwa, Łotwa i Polska od początku procesu transformacji ustrojowej dążyły do uczestnictwa w strukturach gospodarczych i politycznych Europy Zachodniej, a Białoruś zorientowana jest na zacieśnianie współpracy z Rosją). Czynnikiem, które je łączy, będąc jednocześnie obiektywnym uwarunkowaniem ich rozwoju, jest bezpośrednie sąsiedztwo. Dlatego pomimo różnic, jakie dzielą te kraje ważne wydaje się rozpoznanie i porównanie stojących przed nimi wyzwań rozwojowych przedsiębiorczości.

Dynamika i poziom rozwoju gospodarczego

Litwa, Łotwa, Polska i Białoruś w okresie transformacji gospodarczej charakteryzowały się zróżnicowaną dynamiką wzrostu gospodarczego, jednak każdy z tych krajów przeżył głęboki kryzys w pierwszej połowie lat, kiedy roczne spadki PKB wynosiły nawet kilkadziesiąt procent³. W drugiej połowie lat oraz w pierwszej dekadzie XXI wieku (do 2007 r.) we wszystkich analizowanych krajach odnotowywano systematyczny, coroczny wzrost realnego PKB, przy czym dynamika tego wzrostu zarówno na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi w latach 1996-2007 była większa niż w UE-27⁴. W 2008 r. światowy kryzys ekonomiczny znalazł odzwierciedlenie w mniejszej, niż w latach poprzednich, dynamice wzrostu PKB krajów wschodniego pogranicza UE. W przypadku Łotwy odnotowano nawet bezwzględny spadek realnego PKB w porównaniu z rokiem 2007. Na Białorusi wzrost PKB w 2008 r. można nazwać imponującym – wyniósł 10,2%, podczas gdy w UE-27 jedynie 0,3%. W 2009 r. większość krajów europejskich, w tym prawie wszystkie kraje UE odnotowały spadek realnego PKB w porównaniu z rokiem 2008, a w przypadku niektórych z nich, m.in. Litwy i Łotwy, był to spadek znaczny, kilkunastoprocentowy. W Polsce i na Białorusi miał w tym czasie miejsce wzrost realnego PKB. Wprawdzie był on mniejszy niż w poprzednich latach (w Polsce wyniósł 1,6%, a na Białorusi 0,2%), ale w stosunku sytuacji na Litwie i Łotwie można uznać ten wynik za bardzo dobry. W 2010 r. i 2011 r. w UE-27, podobnie jak na Litwie i w Polsce, miał miejsce wzrost realnego PKB. Gospodarka Łotwy w 2010 r. skurczyła się w porównaniu z 2009 r., jednak już w 2011 r. odnotowano w tym kraju wzrost realnego PKB. Białoruś w 2010 r. cechowała się znacznie większą dynamiką rozwoju – stopa wzrostu realnego PKB w tym kraju była równa 7,6%. Prognozy na 2012 r. wskazują, że wzrost realnego PKB Litwy, Łotwy i Polski będzie większy niż średnio w całej UE 27 (por. tabela 1).

projektu badawczego pt. „Przedsiębiorczość i innowacyjność jako czynniki rozwoju regionów EŚW w kontekście wspólnotowej polityki spójności (ze szczególnym uwzględnieniem Polski)”, realizowanego w latach 2010-2012. Stanowi ono kontynuację podobnych badań przeprowadzonych w latach 2001/2002 i 2006/2007. Zob.: W. Kosiedowski (red.), *Konkurencyjność regionów w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Międzynarodowa analiza porównawcza*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2004, s. 479-495; W. Kosiedowski (red.), *Pogranicze w trakcie przemian*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2009, s. 279-446. Celem badania była m.in. identyfikacja i analiza porównawcza działań wspierających przedsiębiorczość oraz źródeł finansowania przedsiębiorczości w wybranych regionach Litwy, Łotwy, Polski i Białorusi. Na Litwie od mieszkańców zebrano 255 prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy ankietowych, na Łotwie 114, w Polsce 724, a na Białorusi 150. Od przedstawicieli samorządów terytorialnych uzyskano na Litwie 78 kwestionariuszy, na Łotwie 27, w Polsce 50 i na Białorusi 25.

³ W. Kosiedowski, *Makro- i mezoekonomiczne uwarunkowania współpracy transgranicznej na północno-wschodnim pograniczu Unii Europejskiej w kontekście Europejskiej Polityki Sąsiedztwa*, (w:) W. Kosiedowski (red.), *Pogranicze...*, op. cit., s. 56-58.

⁴ Wyjątkami były 1999 r., w którym odnotowano spadek realnego PKB na Litwie oraz 2001 r., w którym realny wzrost PKB w Polsce był mniejszy niż w UE-27.

Tabela 1

Realny wzrost PKB na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi na tle UE w latach 2005-2012 w porównaniu do roku poprzedniego (w %)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
UE-27	2,0	3,3	3,2	0,3	-4,3	2,0	1,5	0,0
Litwa	7,8	7,8	9,8	2,9	-14,8	1,4	5,9	2,3
Łotwa	10,1	11,2	9,6	-3,3	-17,7	-0,3	5,5	2,1
Polska	3,6	6,2	6,8	5,1	1,6	3,9	4,3	2,5
Białoruś	9,4	10,0	8,6	10,2	0,2	7,6	b.d.	b.d.

Uwagi: * - prognoza.

Źródło: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> [dostęp: 03.04.2012].

Wskaźniki dynamiki rozwoju gospodarczego (z wyjątkiem wskaźników Litwy w 2009 r. oraz Łotwy w 2009 r. i 2010 r.) stawiają analizowane kraje EŚW w korzystnym świetle na tle UE-27. Co więcej, sugerują, że makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w ostatnich latach nie są na Białorusi gorsze, niż w przypadku jej zachodnich sąsiadów. Kraje EŚW, w tym przede wszystkim Białoruś, różnią się jednak od UE 27 *in minus* pod względem poziomu rozwoju gospodarczego mierzonego wskaźnikiem PKB *per capita*. W okresie od 2005 r. do 2008 r. wśród analizowanych krajów EŚW najwyższymi wskaźnikami PKB *per capita* (po uwzględnieniu różnic w sile nabywczej walut) charakteryzowała się Litwa. Kraj ten osiągnął najwyższy poziom PKB *per capita* w 2008 r. (19,21 tys. dolarów), podczas gdy w tym samym roku średni PKB *per capita* w UE-27 wynosił 30,79 tys. dolarów. W kolejnych dwóch latach najwyższym PKB *per capita* w grupie analizowanych krajów EŚW cechowała się Polska. W 2009 r. wynosił on 18,04 tys. dolarów (60,8% średniego PKB *per capita* UE 27), a w 2010 r. 18,95 tys. dolarów (62% średniego PKB *per capita* UE 27). Na Litwie w 2009 r. i 2010 r. PKB *per capita* był niższy niż w 2007 r., a na Łotwie nie przekroczył poziomu z 2006 r. Na Białorusi poziom PKB *per capita* w okresie od 2005 r. do 2010 r. corocznie wstawał, jednak w żadnym z tych lat nie przekroczył poziomu PKB *per capita* pozostałych analizowanych krajów EŚW (por. tabela 2).

Tabela 2

PKB (ppp) *per capita* na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi na tle UE-27 w latach 2005-2010 (w tys. USD)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
UE-27	26,71	28,44	30,12	30,79	29,68	30,54
Litwa	14,29	15,99	18,17	19,21	16,63	17,33
Łotwa	13,18	15,12	17,15	17,03	14,22	14,42
Polska	13,58	14,90	16,37	17,58	18,04	18,95
Białoruś	8,56	9,76	10,94	12,55	12,73	13,90

Źródło: <http://www.imf.org> [dostęp: 16.05.2012].

Rynek pracy

Na początku lat stopy bezrobocia w krajach postkomunistycznych były niskie. W krajach aspirujących do członkostwa w UE przemiany ustrojowe miały jednak wpływ na ich wzrost do poziomu znacznie przekraczającego stopę bezrobocia UE-27. Białoruś odstawiała pod tym względem od swoich zachodnich sąsiadów zdecydowanie *in plus*. Po poszerzeniu UE w 2004 r. obserwowano spadek stóp bezrobocia zarówno na Litwie, Łotwie, jak i w Polsce. Stopy bezrobocia na Litwie w okresie 2005-2008 były nawet niższe niż średnia stopa bezrobocia w UE-27. Na Łotwie podobna sytuacja miała miejsce w okresie od 2005 r. do 2007 r. W 2009 r. i 2010 r., na skutek poważnych problemów gospodarczych Litwy i Łotwy związanych z załamaniem koniunktury na świecie, stopy bezrobocia w tych krajach wzrosły do poziomu kilkunastu procent, przewyższając znacząco stopy bezrobocia UE-27 i Polski. W Polsce, ze względu na relatywnie mniejszą skalę problemów gospodarczych niż w państwach bałtyckich, stopa bezrobocia w 2009 r. i 2010 r. była nawet mniejsza niż średnia stopa bezrobocia w UE-27. W przypadku Białorusi statystyki sugerują natomiast, że problem bezrobocia w tym kraju praktycznie nie istniał. Stopa bezrobocia na Białorusi w 2005 r. wynosiła 1,7%, a w kolejnych latach obniżała się. W 2008 r. osiągnęła poziom 0,9% i pozostała na tym poziomie także w 2009 r. W 2010 r. była jeszcze niższa – wynosiła 0,8%⁵.

Stopy zatrudnienia na Litwie i w Polsce w okresie od 2005 r. do 2010 r. charakteryzowały się niższym poziomem, niż średnia stopa zatrudnienia w UE-27. Podobnie było w przypadku Łotwy, jednak z wyjątkiem 2006 r., 2007 r. i 2008 r., kiedy stopa zatrudnienia w tym kraju była większa niż średnia stopa zatrudnienia w UE-27. Najniższymi stopami zatrudnienia w analizowanym okresie charakteryzowała się Polska. Na Białorusi w latach 2005-2010 stopy zatrudnienia były nie tylko wyższe od stóp zatrudnienia jej zachodnich sąsiadów, ale także znacznie przewyższały średnie stopy zatrudnienia w UE-27 (por. tabela 3).

Tabela 3

Stopa bezrobocia i zatrudnienia na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi na tle UE w latach 2005-2010

Wyszczególnienie	Stopa bezrobocia ¹⁾ (w %)						Stopa zatrudnienia ²⁾ (w %)					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2005	2006	2007	2008	2009	2010
UE-27	9,0	8,3	7,2	7,1	9,0	9,7	63,4	64,4	65,3	65,8	64,5	64,1
Litwa	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8	62,6	63,6	64,9	64,3	60,1	57,8
Łotwa	8,9	6,8	6,0	7,5	17,1	18,7	63,3	66,3	68,3	68,6	60,9	59,3
Polska	17,8	13,9	9,6	7,1	8,2	9,6	52,8	54,5	57,0	59,2	59,3	59,3
Białoruś	1,7	1,4	1,1	0,9	0,9	0,8	74,3	75,3	76,3	78,2	79,2	80,1

Uwagi: ¹⁾ udział bezrobotnych w ogólnej liczbie ludności w wieku 15-74 lata. ²⁾ udział zatrudnionych w ogólnej liczbie ludności w wieku 15-64 lata.

Zródło: jak w tabeli 1.

⁵ Należy jednak zaznaczyć, że faktyczny poziom stóp bezrobocia na Białorusi może być znacznie wyższy niż sugerują dane statystyczne dotyczące bezrobocia rejestrowanego w tym kraju. Zob.: W. Kosiedowski, *Regiony Europy Środkowo-Wschodniej w procesie integracji ze szczególnym uwzględnieniem wschodniego pogranicza Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2008, s. 186.

Finansowanie działalności badawczo-rozwojowej

Rozwój społeczno-gospodarczy krajów pogranicza UE i Białorusi w niewielkim stopniu oparty jest na innowacjach. Poziom wydatków na działalność badawczo-rozwojową na Litwie, Łotwie i w Polsce w relacji do PKB nie zmienił się znacząco od 2005 r. i wciąż pozostaje na niższym poziomie niż w średnio w UE-27 (por. tabela 4). Zasadniczej zmianie nie uległy również wydatki przedsiębiorstw na działalność badawczo-rozwojową w tych krajach. W 2010 r. w przypadku każdego z nich charakteryzowały się poziomem zbliżonym do 0,2% PKB, podczas gdy w UE-27 wynosiły średnio 1,23% PKB (por. tabela 5).

Tabela 4
Wydatki na badania i rozwój na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi na tle UE w latach 2005-2010 (w % PKB)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
UE-27	1,83	1,85	1,85	1,92	2,01	2,00
Litwa	0,75	0,79	0,81	0,79	0,83	0,79
Łotwa	0,56	0,70	0,60	0,62	0,46	0,60
Polska	0,57	0,56	0,57	0,60	0,68	0,74
Białoruś	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	b.d.

Źródło: jak w tabeli 1.

Tabela 5
Wydatki sektora przedsiębiorstw na badania i rozwój na Litwie, Łotwie i w Polsce na tle UE w latach 2005-2010 (w % PKB)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
UE-27	1,15	1,17	1,18	1,21	1,24	1,23
Litwa	0,15	0,22	0,23	0,19	0,20	0,23
Łotwa	0,23	0,35	0,19	0,15	0,17	0,22
Polska	0,18	0,18	0,17	0,19	0,19	0,20

Źródło: jak w tabeli 1.

W przypadku Białorusi w latach 2005-2010 poziom wydatków na działalność badawczo-rozwojową w relacji do PKB był kilkakrotnie niższy niż średni poziom tych wydatków w UE-27 i w całym tym okresie utrzymywał się na stałym poziomie.

Wyzwania rozwojowe przedsiębiorczości w świetle wyników badania ankietowego

W ramach wspomnianego na wstępie badania ankietowego przedstawiciele kadry kierowniczej samorządów terytorialnych w sąsiadujących, przygranicznych regionach Litwy, Łotwy, Polski i Białorusi zostali zapytani o najczęściej prowadzone przez nich działania

mające na celu wsparcie przedsiębiorczości. Według odpowiedzi uzyskanych na Litwie działaniami tymi były: ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw realizujących działania rozwojowe (wskazało je 73,1% respondentów), organizowanie specjalnych stref ekonomicznych (50%), ulgi w podatkach lokalnych (42,3%) oraz ułatwienia procedur związanych z rozpoczynaniem działalności gospodarczej (38,5%).

Odpowiedzi przedstawicieli samorządów łotewskich wskazują, że ponad połowa samorządów prowadziła działania mające ułatwić pozyskiwanie środków finansowych z UE (55,6%), niewiele mniej angażowało się bezpośrednio lub pośrednio w tworzenie specjalnych stref ekonomicznych (48,1%), 40,7% promowało region jako atrakcyjne miejsce prowadzenia działalności gospodarczej, a 29,6% inwestowało w infrastrukturę techniczną.

W Polsce najbardziej popularnymi działaniami mającymi na celu wspieranie przedsiębiorczości były: inwestycje w infrastrukturę techniczną (wskazało je 48,0% respondentów), promocja regionu jako atrakcyjnego miejsca prowadzenia działalności gospodarczej (46,0%) oraz ułatwienia w ubieganiu się o środki finansowe UE (32,0%).

Na Białorusi wspieranie przedsiębiorczości najczęściej polegało na wprowadzaniu ułatwień w zakładaniu przedsiębiorstw (odpowiedzi takiej udzieliło 44% respondentów), promocji regionu jako atrakcyjnego miejsca prowadzenia działalności gospodarczej (40%) oraz rozwoju instytucji otoczenia biznesu (32%; por. tabela 6).

Tabela 6
Działania wspierające przedsiębiorczość w regionie realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi

Rodzaj działań	Udział respondentów (w %)			
	Litwa	Łotwa	Polska	Białoruś
Ułatwienia procedur związanych z rozpoczynaniem działalności gospodarczej	38,5	11,1	22,0	44,0
Ulgi w podatkach lokalnych	42,3	25,9	26,0	24,0
Ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw	73,1	3,7	22,0	16,0
Tworzenie specjalnych stref ekonomicznych	50,0	48,1	22,0	28,0
Rozwój instytucji otoczenia biznesu	21,8	25,9	22,0	32,0
Organizowanie powiązań między nauką i praktyką	23,1	11,1	6,0	8,0
Inwestycje w infrastrukturę techniczną	7,7	29,6	48,0	20,0
Pozyskiwanie kapitału zagranicznego	2,6	11,1	20,0	20,0
Promocja regionu i marketing terytorialny	26,9	40,7	46,0	40,0
Ułatwienia w ubieganiu się o środki finansowe z UE*	42,3	55,6	32,0	-
Inne	2,6	0,0	4,0	0,0
Nie prowadzimy działań wspierających rozwój przedsiębiorczości	7,7	0,0	6,0	4,0

Uwagi: udziały nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż 1 wariant odpowiedzi.

* Kwestionariusze ankietowe wypełniane na Białorusi tego działania nie zawierały.

Źródło: własne badanie ankietowe.

Podobne pytanie skierowano do mieszkańców regionów objętych ankietowaniem. Odpowiedzi uzyskane na Litwie sugerują, że działania wspierające przedsiębiorczość realizowane przez organy samorządu terytorialnego w tym kraju są w dużej mierze zbliżone z oczekiwaniami społeczności regionalnych. Wśród najbardziej pożądanego rodzaju

działań Litwini najczęściej wymieniali ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw realizujących działania rozwojowe (odpowiedź tę wskazało 69,4% respondentów). Duża grupa badanych mieszkańców za pożądane działania uznała także: upraszczanie procedur związanych z rozpoczynaniem działalności gospodarczej (46,7% wskazań), organizowanie powiązań między nauką i praktyką gospodarczą (40,8%), tworzenie specjalnych stref ekonomicznych (40,4%) i ulgi w podatkach lokalnych (40,0%).

Na Łotwie wśród najbardziej pożądanych działań wspierających przedsiębiorczość w regionie znalazły się: ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw (działanie to wskazało 65,8% badanych mieszkańców), organizowanie powiązań między nauką i praktyką gospodarczą (37,7%), tworzenie specjalnych stref ekonomicznych (36,0%) oraz upraszczanie procedur związanych z rozpoczynaniem działalności gospodarczej (35,1%). Odpowiedzi mieszkańców tego kraju wskazują, że działania samorządów w zakresie wspierania przedsiębiorczości nie są zbieżne z oczekiwaniami mieszkańców. Wprawdzie prawie połowa samorządów była zaangażowana w tworzenie specjalnych stref ekonomicznych, czego oczekiwali mieszkańcy, jednak tylko 3,7% stosowało ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw i jedynie 11,1% próbowało ułatwiać współpracę między nauką i praktyką gospodarczą. Z drugiej strony – niewielu mieszkańców wskazało te działania, które były najczęściej wskazywane przez przedstawicieli samorządów. Na ułatwienia w pozyskiwaniu środków finansowych z UE wskazało 55% przedstawicieli samorządów i tylko 16,7% mieszkańców, promowanie regionu jako atrakcyjnego miejsca prowadzenia działalności gospodarczej – odpowiednio 40,7% i 28,9%, inwestowanie w infrastrukturę techniczną – odpowiednio 29,6% i 11,4%.

W Polsce działania samorządów terytorialnych w omawianym zakresie także wydają się być mało adekwatne do oczekiwań mieszkańców. Przedstawiciele samorządów spośród tych działań najczęściej wymieniali: inwestycje w infrastrukturę techniczną, promocję regionu jako atrakcyjnego miejsca prowadzenia działalności gospodarczej oraz ułatwienia w ubieganiu się o środki finansowe UE, natomiast mieszkańcy wskazywali przede wszystkim na: ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw (56,2%), rozwój instytucji otoczenia biznesu (47%), tworzenie specjalnych stref ekonomicznych (40,2%) oraz organizowanie powiązań między nauką i praktyką gospodarczą (35,8%).

Na Białorusi instrumenty wspierania przedsiębiorczości stosowane przez samorzady także nie są tymi, których w pierwszej kolejności oczekują mieszkańcy. Dla tych ostatnich największe znaczenie miały ulgi inwestycyjne (wskazało je 52,7% respondentów), ulgi w podatkach lokalnych (49,3%) oraz tworzenie specjalnych stref ekonomicznych (43,3%). Natomiast samorzady nastawiały się na: ułatwienia w zakładaniu przedsiębiorstw, promocję regionu jako atrakcyjnego miejsca prowadzenia działalności gospodarczej oraz rozwój instytucji otoczenia biznesu (por. tabela 7).

Przedstawiciele kadry kierowniczej samorządów terytorialnych zapytano również o działania, które mogłyby służyć rozwojowi przedsiębiorczości w regionie, lecz tej funkcji nie pełnią, ponieważ albo nie są prowadzone, albo są, lecz w sposób niewłaściwy i niepełny. Samorządowcy z Litwy i Polski spośród tego rodzaju działań najczęściej wskazywali współpracę podmiotów publicznych i prywatnych w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego. Przedstawiciele samorządów łotewskich, podobnie jak Białorusini, najczęściej wymieniali marketing terytorialny (63% respondentów z Łotwy i 56% z Białorusi) oraz rozbudowę i modernizację infrastruktury (59,3%). Według samorządów białoruskich, oprócz niedostatecznie wykorzystywanego marketingu terytorialnego wiele do zyczenia pozostawiała również organizacja współpracy między przedsiębiorstwami (por. tabela 8).

Tabela 7**Najbardziej pożądane działania wspierające przedsiębiorczość w regionie w opinii mieszkańców Litwy, Łotwy, Polski i Białorusi**

Rodzaj działań	Udział respondentów (w %)			
	Litwa	Łotwa	Polska	Białoruś
Ułatwienia procedur związanych z rozpoczęciem działalności gospodarczej	46,7	35,1	30,0	42,7
Ulgi w podatkach lokalnych	40,0	28,9	20,0	49,3
Ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw	69,4	65,8	56,2	52,7
Tworzenie specjalnych stref ekonomicznych	40,4	36,0	40,2	43,3
Rozwój instytucji otoczenia biznesu	22,0	28,9	47,0	31,3
Organizowanie powiązań między nauką i praktyką	40,8	37,7	35,8	15,3
Inwestycje w infrastrukturę techniczną	5,5	11,4	13,3	6,7
Pozyskiwanie kapitału zagranicznego	14,5	8,8	7,3	12,0
Promocja regionu i marketing terytorialny	12,5	28,9	22,2	23,3
Ułatwienia w ubieganiu się o środki finansowe z UE*	8,2	16,7	22,8	-
Inne	0,0	0,0	0,0	0,7

Uwagi: udziały nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż 1 wariant odpowiedzi.
 * Kwestionariusze ankietowe wypełniane na Białorusi tego działania nie zawierały.
 Źródło: jak w tabeli 6.

Tabela 8**Niedostatecznie wykorzystywane działania ukierunkowane na wzrost przedsiębiorczości w opinii kadry kierowniczej samorządów terytorialnych na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi**

Rodzaj działań	Udział respondentów (w %)			
	Litwa	Łotwa	Polska	Białoruś
Partnerstwo publiczno-prywatne	60,3	48,1	64	32
Marketing terytorialny	15,4	63,0	28	56
Organizacja współpracy między przedsiębiorstwami	9,0	22,2	40	52
Rozbudowa i modernizacja infrastruktury	7,7	59,3	40	24
Inne	2,6	0,0	14	8

Uwaga: udziały nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci wskazali więcej niż jeden wariant odpowiedzi.
 Źródło: jak w tabeli 6.

Niedostateczna skala różnych działań wspierających przedsiębiorczość na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi jest w dużej mierze wynikiem niedostatecznej ilości środków finansowych przeznaczanych na ich realizację. Wyniki badania wskazują, że w przypadku

większości analizowanych samorządów udział wydatków na wspieranie przedsiębiorczości w ich budżetach był mniejszy niż 5%. Wydatki na wspieranie przedsiębiorczości na poziomie powyżej 10% budżetu zadeklarowało jedynie 12,8% przedstawicieli samorządów litewskich, 7,4% przedstawicieli samorządów łotewskich, 8,0% przedstawicieli samorządów polskich i 4,0% białoruskich (por. tabela 9).

Tabela 9

Struktura jednostek samorządu terytorialnego Litwy, Łotwy, Polski i Białorusi według udziału w ich budżetach środków przeznaczanych na wspieranie przedsiębiorczości i innowacyjności

Wyszczególnienie	Udział respondentów (w %)			
	Litwa	Łotwa	Polska	Białoruś
Poniżej 5	53,8	81,5	72,0	68,0
5-10	29,5	11,1	20,0	20,0
11-15	7,7	7,4	6,0	4,0
Ponad 15	5,1	0,0	2,0	0,0
Brak odpowiedzi	3,9	0,0	0,0	8,0

Źródło: jak w tabeli 6.

Podsumowanie

Zaprezentowane dane statystyczne wskazują, że pomimo odmiennych uwarunkowań związanych ze strategią reform rynkowych i integracją z UE (w przypadku Litwy, Łotwy i Polski) oraz administracyjnym sterowaniem gospodarką i zacieśnianiem współpracy w ramach WNP (w przypadku Białorusi), przed rozwojem przedsiębiorczości w tych krajach stoją podobne wyzwania. Dane dotyczące dynamiki wzrostu PKB, bezrobocia i zatrudnienia sugerują wręcz, że skuteczność diametralnie różnych modeli polityki gospodarczej krajów UE i Białorusi jest podobna, a pod pewnymi względami bardziej skutecznym jest model sterowania gospodarką stosowany przez A. Łukaszenkę. Ta kontrowersyjna teza upada, gdy prowadzi się głębsze analizy danych statystycznych obrazujących sytuację społeczno-gospodarczą krajów pogranicza UE i Białorusi, jednak w pewnym stopniu wyzwania stojące przed tymi krajami są zbliżone.

Pomimo wzrostu realnego PKB w latach 2005-2012, zakłóconego w latach 2008-2010 w części krajów recesją, a w innych spowolnieniem gospodarczym, poziom rozwoju gospodarczego Litwy, Łotwy, Polski i Białorusi mierzony wskaźnikiem PKB *per capita* był wciąż zdecydowanie niższy niż w UE-27. Gorsza wydaje się również sytuacja na rynku pracy. W 2010 r. Litwa i Łotwa miały stopy bezrobocia wyższe od średniej stopy bezrobocia obliczonej dla całej UE-27, a stopa bezrobocia w Polsce znajdowała się na podobnym poziomie, co w UE-27. Stopy zatrudnienia w tych trzech krajach w 2010 r. były niższe niż średnia stopa zatrudnienia w UE-27, przy czym w przypadku Litwy i Polski taka sytuacja utrzymywała się przez cały analizowany okres. W stosunku do danych dotyczących białoruskiego rynku pracy wnioski należy formułować bardzo ostrożnie, ponieważ stopy bezrobocia w tym kraju mogą być niedoszacowane, a stopy zatrudnienia przeszacowane. Pobieżna analiza danych dotyczących wydatków na badania i rozwój we wszystkich analizowanych krajach wskazuje natomiast, że w okresie od 2005 r. do 2010 r. nie uległy

one znaczącym zmianom i w 2010 r. wciąż pozostawały na znacznie niższym poziomie w relacji do PKB, niż średnio w UE-27. Pod względem wydatków na badania i rozwój w największym stopniu (*in minus*) od średniej UE-27 odstawała Białoruś.

Na istnienie podobnych wyzwań rozwoju przedsiębiorczości na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi wskazały również wyniki przeprowadzonego w tych krajach badania ankietowego, w ramach którego pytania kierowane były zarówno do mieszkańców ich wybranych regionów, jak i przedstawicieli kadry zarządzającej samorządów terytorialnych w tych regionach. Wprawdzie wyników tych badań, ze względu na brak reprezentatywności próby badawczej, nie można uogólniać na całą populację mieszkańców i przedstawicieli samorządów w analizowanych krajach, jednak mają one wartość pogładową i mogą stanowić uzupełnienie analiz danych statystycznych. Badanie ankietowe wykazało, że działania mające na celu wsparcie przedsiębiorczości realizowane przez samorządy terytorialne Litwy, Łotwy, Polski i Białorusi wykazywały duże podobieństwa, a jedną z barier rozwoju przedsiębiorczości był brak adekwatności działań realizowanych przez samorządy terytorialne do oczekiwań społeczności regionalnych. Inną barierą była zbyt mała skala różnych działań wspierających przedsiębiorczość będąca w dużej mierze wynikiem niedostatecznej ilości środków finansowych przeznaczanych na ich realizację.

Bibliografia

- Kosiedowski W. (red.), *Konkurencyjność regionów w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Międzynarodowa analiza porównawcza*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2004.
- Kosiedowski W. (red.), *Pogranicze w trakcie przemian. Rozwój i współpraca transgraniczna regionów Polski Wschodniej i państw sąsiednich w kontekście integracji europejskiej*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2009.
- Kosiedowski W., *Regiony Europy Środkowo-Wschodniej w procesie integracji ze szczególnym uwzględnieniem wschodniego pogranicza Unii Europejskiej*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2008.

Entrepreneurship Development Challenges in the Selected Countries of Central and Eastern Europe

Summary

The object of the paper is to analyse some macroeconomic determinants of entrepreneurship development in Lithuania, Latvia, Poland and Belarus in 2005-2010 and to present the results of international survey conducted in 2011 among residents and local government executives selected regions of these countries. The purpose of the paper is to identify the development challenges of entrepreneurship in these countries.

Key words: entrepreneurship development challenges, Lithuania, Latvia, Poland, Belarus.

JEL codes: E01, E24, R11

Проблемы развития предпринимательства в избранных странах Центрально-Восточной Европы

Резюме

Предмет разработки – анализ избранных макроэкономических обусловленностей развития предпринимательства в Литве, Латвии, Польше и Белоруссии в 2005-2010 гг., а также представление части результатов международного анкетного опроса, проведенного в 2011 г. среди жителей и руководства органов местного самоуправления в избранных регионах этих стран. Цель разработки – выявить проблемы развития предпринимательства в этих странах.

Ключевые слова: проблемы развития предпринимательства, Литва, Латвия, Польша, Белоруссия.

Коды JEL: E01, E24, R11